

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی

تألیف :

دکتر علیرضا کاکاوند

دکتر غلامحسین انتصار فومنی

دکتر جواد صالحی

انتشارات سرافراز

چاپ اول - ۱۳۸۴

کاکاوند ، علیرضا

روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی / علیرضا کاکاوند ، غلامحسین انتصار
فومنی، جواد صالحی. -- کرج: سرافراز، ۱۳۸۴.

ISBN: 964-8770-01-8

شابلون: ۸-۰۱-۸۷۷۰-۹۶۴ ۳۰۰۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

۱. روانشناسی -- تحقیق ۲. روانشناسی تربیتی -- تحقیق ۳. آموزش و پرورش --
تحقیق الف. انتصار فومنی ، غلامحسین ، ۱۳۳۷ - ب. صالحی ، جواد ، ۱۳۴۶ -

ج. عنوان

۱۵۰/۷۲

BF ۷۶/۵/۵۲,۸۷

۸۴-۹۴م

کتابخانه ملی ایران

سرافراز

نشر سرافراز

نام کتاب: روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی

تألیف: دکتر علیرضا کاکاوند (عضو هیأت علمی دانشگاه زنجان)

دکتر غلامحسین انتصار فومنی (عضو هیأت علمی دانشگاه زنجان)

دکتر جواد صالحی (عضو هیأت علمی دانشگاه زنجان)

ناشر: سرافراز

نوبت چاپ: اول - ۱۳۸۴

چاپ: پایا کرج

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

ویراستار: هلن دارایی

قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال

ISBN 964-8770-01-8

شابلون: ۸-۰۱-۸۷۷۰-۹۶۴

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

مرکز پخش: فروشگاه بزرگ کتاب دانشگاهی خوارزمی

کرج - رجائی شهر - بلوار مؤذن شرقی - پلاک ۳۲ تلفن: ۴۴۲۱۵۹۵

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

پیشگفتار

۱ فصل اول: روش علمی

۲ ویژگی یافته های علمی

۴ اهداف پژوهش روانشناختی

۵ پژوهش بنیادی و کاربردی

۷ فصل دوم: مسئله پژوهش

۸ مسئله مناسب

۹ مسئله نامناسب

۱۱ فصل سوم: فرضیه های علمی

۱۲ فرضیه های توضیفی

۱۲ ملاک های فرضیه علمی

۱۴ منابع فرضیه ها

۱۵ اهمیت فرضیه ها

۱۶ آزمون فرضیه ها از طریق پژوهش

۱۶ فرضیه پژوهش

۱۹ فصل چهارم: متغیرها و تعاریف

۱۹ متغیر مستقل

۲۰ متغیر وابسته

۲۱ متغیر تعدیل کننده

۲۲ متغیر مزاحم

۲۳ متغیر کنترل

۲۴ متغیر کمی و کیفی

۲۵ انواع متغیرهای دو ارزشی و چند ارزشی

۲۵ تعاریف

۲۵ تعریف نظری

۲۶ تعریف عملیاتی

۲۹ فصل پنجم: جامعه، نمونه و روش نمونه گیری

۳۰ روش های نمونه گیری

۳۰ انواع نمونه گیری احتمالی

۳۱ نمونه گیری تصادفی ساده

متغیرها و تعاریف چه شکلهایی دارند؟
تحقیق علمی دارای چه شکلهایی است؟
اندازه گیری در پژوهش باید دارای چه ویژگیهایی باشد؟
روشهای آمار توصیفی کدامند؟
روشهای آماری استنباطی کدامند؟
کدام روش آماری برای پژوهش مناسب تر است؟

علاوه بر این فصول، کتاب دارای دو ضمیمه، یکی درباره نحوه نگارش گزارش نهایی تحقیق و دیگری درباره نحوه استفاده از نرم افزار آماری SPSS برای تحلیل یافته های کمی مطالعات می باشد که امید است پاسخگوی نیازهای متنوع پژوهشگران باشند. در مجموع، این کتاب برگ سبزی است تحفه درویش که بی شک بدون ایراد نیست، لذا از کلیه خوانندگان و صاحب نظران گرامی درخواست می شود با ارائه نظرات خود در زمینه های زیر مولفان را در اصلاح و تکمیل اثر حاضر یاری دهند:

مهمترین نقطه قوت این کتاب کدام است؟
مهمترین نقطه ضعف کتاب کدام است؟
آیا تمام فصلهای کتاب برای شما مفید بودند؟
اگر پاسخ منفی است کدام فصلها چنین نبودند؟
لطفا در صورت تمایل نظرات خود را به پست الکترونیکی:

E- mail: kanoonsanjesh @ yahoo. Com

ارسال کنید .

سپاسگزاریم
علیرضا کاکاوند
غلامحسین انتصار فومنی
جواد صالحی

صفحه	عنوان
۳۳	نمونه گیری طبقه ای
۳۴	نمونه گیری خوشه ای
۳۴	نمونه گیری نظام دار
۳۵	روشهای نمونه گیری غیر احتمالی
۳۵	نمونه گیری اتفاقی
۳۶	نمونه گیری سهمیه ای
۳۶	بر آورد حجم نمونه
۴۱	فصل ششم: طرح های پژوهشی
۴۱	روش همبستگی
۴۲	روش پژوهش علی-مقایسه ای
۴۴	مطالعات موردی
۴۵	پژوهش زمینه یابی
۵۰	پژوهش آرشیوی یا اسنادی
۵۳	پژوهش تکوینی
۵۴	طرح های آزمایشی ضعیف
۵۸	طرح های آزمایشی بسنده
۶۰	طرح های نیمه آزمایشی
۶۲	طرح های سریهای زمانی
۶۳	آزمایش های تک آزمودنی
۶۷	فصل هفتم: اندازه گیری در پژوهش
۶۹	عملیاتی کردن سازه ها
۷۱	کیفیت اندازه گیری
۷۶	مقیاس های اندازه گیری
۸۲	روش های جمع آوری اطلاعات
۸۹	فصل هشتم: آمار توصیفی
۸۹	گرد کردن اعداد
۹۰	توزیع فراوانی
۹۲	توزیع فراوانی تجمعی
۹۳	ترسیم نمودارها
۹۹	شاخص های گرایش مرکزی

صفحه	عنوان
۱۰۵	شاخص های پراکندگی
۱۱۴	همبستگی
۱۱۹	فصل نهم: آمار استنباطی
۱۱۹	آزمون آماری
۱۲۰	درجه آزادی
۱۲۰	سطح اطمینان یا معنی دار بودن
۱۲۰	رد یا تایید فرضیه های آماری
۱۲۱	آزمون معنا داری T
۱۳۱	آزمون نسبت Z
۱۳۳	تحلیل واریانس یک طرفه
۱۴۳	تحلیل واریانس دو طرفه
۱۵۷	آزمون خی دو (χ^2)
۱۶۱	آزمون u - من - ویتنی
۱۶۵	آزمون کروسکال - والیس
۱۶۹	فصل دهم: چه روش آماری مناسب تر است.
۱۶۹	مقیاس اسمی
۱۶۹	مقیاس رتبه ای
۱۷۱	مقیاس فاصله ای
۱۷۳	مقیاس نسبی
	پیوست:
۱۷۷	پیوست شماره ۱: تدوین گزارش تحقیق
۱۹۴	پیوست شماره ۲: spss
۲۳۵	پیوست شماره ۳: جداول آماری
	منابع:
	منابع فارسی
	منابع انگلیسی

پیشگفتار

هنگامی که پس از چندین سال تدریس درس روش تحقیق در رشته های روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه های مختلف کشور تصمیم به تألیف کتاب حاضر گرفتیم چند هدف را دنبال کردیم. نخست، تجربه این چند سال تدریس متقاعدمان کرده بود که دانشجویان ایرانی رشته های فوق توانایی درک و به کارگیری مطالبی بیش از آنچه که در کتب معمول روش تحقیق در کشورمان آمده است را دارند. لذا، با توجه به این ظرفیت، بر آن شدیم که با تألیف کتابی جدید افق های فرا روی این دانشجویان را گسترش داده آنها را با روشها و فنون پیشرفته تری که مهارتهای پژوهشگریشان را به سطوح بالاتری ارتقاء دهد آشنا سازیم.

هدف دیگری که مولفان را به تألیف این کتاب ترغیب نمود تهیه کتابی بالنسبه جامع بود به نحوی که خواننده در فرایند اجرای پژوهش در حوزه روانشناسی و علوم تربیتی حداقل نیاز را به مراجعه به کتب دیگر پیدا کند؛ نگاهی سریع به سرفصلهای کتاب، این نکته را به روشنی نشان می دهد. علاوه بر مباحث معمول مطرح در کتب روش شناسی تحقیق مباحثی در زمینه روشهای آماری مورد نیاز برای تحلیل نتایج حاصل از پژوهشها، فصلی درباره سنجش و اندازه گیری، ضمیمه ای در مورد نحوه کار با نرم افزار آماری SPSS و ضمیمه ای در مورد نحوه نگارش گزارش نهایی تحقیق نیز در کتاب حاضر گنجانده شده است. چنین کتابی، بویژه در مناطقی که با فقر منابع آموزشی مواجه اند می تواند بسیار ارزشمند و اثرگذار باشد.

یکی از مزایای کتب جامع در حوزهٔ روش تحقیق کمک به ایجاد بینشی کلی از فرایند تحقیق در خواننده است. چنین بینشی دانشجو را در روند پژوهش خود از ابتدای طراحی آن تا پایان اجرا و گزارش نتایج تنها نگذاشته از سردرگمی وی در طی مراحل ممانعت به عمل می‌آورد. در عصری که بواسطه منابع کارآمد اطلاع رسانی دسترسی به اطلاعات مورد نیاز در تقریباً هر حوزه‌ای کاری سهل و کم زحمت شده، توقع از دانشجویان برای اکتساب صرف اطلاعات و تبدیل شدن به یک مخزن اطلاعات انتظاری ناپجا و ناهماهنگ با مقتضیات روند پیشرفتهای علمی امروز جهان است. امروزه جامعه رو به رشد ما نیازمند متفکرانی است که با برخورداری از بینش مناسب منابع اطلاعاتی را به خدمت گرفته و با اشراف و تسلط کافی در زمینه نیازهای آن پژوهش کنند. یکی از اهداف مولفان ایجاد چنین بینشی از طریق ترسیم مسیر کامل یک پژوهش علمی استاندارد است.

علاوه بر اهداف فوق مقاصد عمومی‌تر دیگری در انگیزه تألیف این کتاب در حوزهٔ روش‌شناسی تحقیق مؤثر بودند. مطالعهٔ روش تحقیق برای دانشجویان روانشناسی و علوم تربیتی علاوه بر آشنا ساختن آنها با فنون و روشهای لازم برای انجام تحقیق فواید جنبی قابل توجه دیگری نیز دارد که اهمیت آنها اگر بیش از خود ایجاد توانایی انجام تحقیق نباشد کمتر از آن نیست. یکی از دلایل مطالعه روش‌شناسی تحقیق آن است که این مطالعه پایه مستحکمی برای حوزه‌های تخصصی‌تر در روانشناسی و علوم تربیتی (مثلاً روانشناسی اجتماعی، پرورشی، رشد و غیره) فراهم می‌کند. تفاوت اساسی بین دروس روش‌شناسی و دروس دیگری که دانشجویان روانشناسی و علوم تربیتی می‌گذرانند تفاوت بین فرایند و محتوا است. درس روش‌شناسی تحقیق فرایند اکتساب دانشی را که بعداً می‌توان آنرا به عنوان محتوا در دروس دیگر مطالعه نمود آموزش می‌دهد. آزمایشی که در حوزه روانشناسی اجتماعی در مورد هم‌نواپی انجام می‌شود ممکن است با آزمایشی که در حوزهٔ روانشناسی شناختی در مورد حافظه کوتاه مدت صورت می‌گیرد بسیار متفاوت باشد، اما وجه اشتراکی هم وجود دارد: شیوه کسب دانش در مورد این پدیده‌ها. درک کامل آزمایشهایی که در کتاب درسی ذکر می‌شود مستلزم آن است که خواننده اطلاعاتی در مورد روش تحقیق داشته باشد.

دلیل دیگر اهمیت مطالعه روش‌شناسی تحقیق برای دانشجویان روانشناسی و علوم تربیتی آن است که اطلاع از اصول روش تحقیق آنها را تبدیل به یک مصرف‌کننده آگاه و منتقد نتایج تحقیقات دیگران می‌کند. ما دائماً در معرض ادعاهای مختلف در مورد ماهیت، رفتار انسان هستیم. منابع مختلفی این ادعاها را مطرح می‌کنند، از مردم

عادی کوچه و خیابان، که در واقع می توان آنها را روانشناسان آماتور نامید، گرفته تا مطبوعات و رسانه های جمعی، کتب درسی و نشریات معتبر علمی در زمینه روان شناسی اعتبار این ادعاها به یک اندازه نیست، برخی از آنها فقط حدسهایی براساس تجربیات شخصی هستند که فاقد ویژگیهای یافته های علمی می باشند. در مقابل، برخی دیگر نیز با استفاده از روش صحیح علمی بدست آمده اند. شنونده این ادعاها باید قادر باشد با نگرشی انتقادی در مورد میزان صحت و سقم و اعتبار آنها به یک جمع بندی برسد. به عنوان مثال یک دانشجوی آگاه از روش شناسی تحقیق به خوبی می داند مطالعه ای که براساس بررسی میزان همبستگی بین متغیرهای مختلف انجام شده نمی تواند در مورد روابط بین پدیده های مورد مطالعه ادعاهای علت معلولی مطرح کند. مطالعه روش تحقیق دارای یک دلیل بسیار عمل گرایانه تر نیز، برای دانشجویان رشته های روان شناسی و علوم تربیتی می باشد. این دانشجویان حتی اگر نخواهند پژوهشگر شوند برای انجام فعالیت حرفه ای ناگزیر از کسب مدارک بالاتر (ترجیحاً دکتری) در حوزه تخصصی خود هستند. در روند ادامه تحصیل یکی از اساسی ترین و ضروری ترین مواد درسی در دوره های کارشناسی ارشد و دکتری روش شناسی تحقیق است، بدون گذراندن موفقیت آمیز آن، که معمولاً مستلزم انجام یک یا چند تحقیق نیز می باشد، امکان کسب مدارک مورد نظر وجود ندارد. علاوه بر این پذیرفته شدن در این دوره ها به عنوان دانشجو در ایران مستلزم گذراندن آزمونهای (کنکور) است که از اصلی ترین مواد امتحانی آنها آمار و روش تحقیق است.

علاوه بر دلایل فوق، گذراندن دوره های در روش تحقیق دانشجو را با نوع خاصی از تفکر آشنا می سازد. همانگونه که قبلاً گفته شد دروس دیگر روانشناسی و علوم تربیتی هر کدام با یک حوزه محتوایی سر و کار دارند و دانشی را که بشر در مورد موضوع X می داند مطرح می سازند. محور این فرایند شیوه تفکر علمی است. آشنایی با تفکر علمی و خو گرفتن به آن تأثیرات مهمی بر نحوه اندیشیدن فرد، اعم از شیوه های حل مساله، تصمیم گیری و استدلال او، بر جای می گذارد.

کتابی که در پیش رو دارید از ۱۰ فصل تشکیل شده که به ۱۰ سوال عمده در پژوهش پاسخ می گوید:

- روش علمی و ویژگیهای آن کدامند؟
- یک موضوع و مساله خوب کدام است؟
- فرضیه خوب چگونه تدوین می شود؟
- جامعه، نمونه و روش نمونه گیری مناسب کدامند؟